

vera u moć mašte

PEČAT VAROŠI SREMSKOKARLOVAČKE je pesnička nagrada koja se, već tradicionalno, dodeljuje svake jeseni na Stražilovu, u okviru manifestacije »Brankovo kolo«. Do ove godine, nagradu su dodeljivali GLAS OMLADINE (sadašnji STAV) i »Brankovo kolo« iz Sremskih Karlovcava. Od STAV-a, koji više ne objavljuje poeziju, brigu o ovoj pesničkoj nagradi preuzeo je časopis POLJA. Pečat će se i dalje dodeljivati mlađim pesnicima, ali sada za poeziju objavljenu na stranicama časopisa, kao što je to bio slučaj ove godine.

Žiri, koji je bio u sledećem sastavu: Simon Grabovac, predsednik, Lasso Blašković i Saša Radonjić, članovi, doneo je jednoglasnu odluku da se PEČAT VAROŠI SREMSKOKARLOVAČKE za 1989. godinu dodeli pesniku Vojislavu Karanoviću.

Vojislav Karanović je rođen 1961. godine u Subotici. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, na grupi za jugoslovenske i opštu književnost. Radi kao dramaturg, u redakciji dramskog programa Radio Novog Sada. Do sada je objavio dve knjige pesama: TASTATURA, 1986. i ZAPISNIK SA BUDENJA, 1989. obe u izdanju Matica srpske.

Nagrada, koju dodeljuje časopis POLJA, neposredan je povod za ovaj razgovor.

— Voleo bih da razgovaramo o poeziji, o književnosti kao nadgrađujućoj ukupnosti, kao aktivnosti koja se odvija na specifičnom, pre svega jezičkom, području. Ne interesuje me pojam, niti tragam za definicijama i zakonitostima, već za ličnim iskustvom koje je uvek različito, sebi svojstveno. Dakle, kakva je tvoja poetska praksa, tvoje dosadašnje iskustvo čitanja i pisanja?

— Morao bih prvo da priznam to da ja svoj iskustveni prostor još uvek više projektujem u budućnost, odnosno, da prava znanja i iskustva

nog grada, kakav je na primer Lisabon, kao što to može da bude i doživljaj čitanja jednog pesnika, recimo Blejka. No, često je ove oblike sticanja iskustva teško razdvojiti, i sa sigurnošću reći: ovi stihovi i ova pesma nastali su kao posledica ovog iskustva, a neka druga pesma plod je onog drugog iskustva. Granica između njih je često zamagljena i nejasna, iskustva se prožimaju, mešaju i prelivaju jedno preko drugog, i na taj način ta dva vida saznanja grade jedan integralni iskustveni prostor.

Uostalom, poezija ne nastaje ni iz čega. Citanje za pesnika, pored

razgovor sa
ovogodišnjim
dabitnikom
pečata
vojislavom
karanovićem

zapis o zapisničkom ovisniku

vojislav despotov

Od kako je impresionističko prihvatanje poezije izgubilo na ceni, i ona sama, poezija, veoma je izgubila na ceni.

I počela je da se gubi u svom postmodernističkom bescenu.

Da u hiruškoj operacionalizovanosti odvaja udove od tela, glavu od tela, naposletku i samo telo od ničega; jezičku masu od stroge (jednosmerne) kontativnosti.

Ni vladajuća plejada kritičara ne da potrošaču pezejie pravo na labav i klimav utisak, na tu divnu prvu loptu recepcije, niži prag.

Poezija mora da beži u sferu viših ključeva, u cirkus od sekundarnih i tercijarnih asocijacija, kotacija, primisli, ideja, koncepta.

Ne mora poezija više da predstavlja nešto, zato štoma da predstavlja gomilu značenja.

Nije lako nama.

Odgovornost u pisanju i čitanju ranije je počivala na saopštenju, sada se premešta na bezbroj mogućnosti u okrilju nervoznog saopštenja.

Vojislav Karanović, autor *Tastature* i *Zapsinika sa buđenja*, već se vraća u budno stanje čitanja i pisanja, ali sa znanjem o novom, izmenjenom statusu ljudskog tela i njegovog jezika.

Postaje pravi ovisnik od probudjenosti o kojoj treba sastaviti zapisnik.

Jer, tzv. preglediva i popisiva stvarnost je, pre svega, pitanje dobrog i pažljivog jezičkog inventara.

Popis robe od olova i oblaka.

Druga knjiga Vojislava Karanovića, *Zapisnik sa buđenja*, deluje kao labav neverovatno preciznih vezâ ljudskog tela sa jezikom.

Veze su mistične i egzaktne.

Telo ulazi u betonsko (stakleno) metalni prostor. Telo drhti. Moglo bi od straha da pева, kao nekad, ravno i zanosno. Ili da cmizdri u vitmenovskoj veselosti.

1989. godine telo ne pева, ono drhti. Osetilo je da ulazi u neko drugo telo.

Druge tele je nekadašnja utvara, danas stvrđila — jezik.

Pojedinačne reči su dogovorene. Nepisan je dogovor da ćemo baš takve i takve reči koristiti za pisanje.

Odavno smo se dogovorili.

Poezija semantičkog konkretizma slagalja je reči u iznenadujućem redosledu. U nedogovorenom, bau-bau nizu.

Ali, to je strahovito buncanje, jer se telo opiralo utapanju u pejsaž jezičke sobe.

Vojislav Karanović je nov čovek. On pušta da telo drhti; pritom ne peva i ne cmizdri; pušta da ga jezik, to novosvetrđuto biće, povuče u identifikatorski koitus.

Sad nema više ni Karanovića, ni prostora, sobe.

Telo je staro više miliona godina, jezik takode. Sad su, udavljeni jedno u drugom i medusobno prebrisani, opasniji i jači.

Sad se dogovorene reči u dogovorenom nizu sudaraju, kao ludaci na mesečini, kao nedogovorena značenja sa nedogovorenim značenjima.

Ljudsko telo je pametnije od krvi i mesa praistorijske telesne a ova nova poezija prevazilazi poetiku buncanja, onu poetiku u kojoj caruje sentimentalnost, avantgardistički postupak igre sa evergreen-značenjima.

Engleski pesnik Bob Cobbing nas je opominjao da poezija odavno ne pripada književnosti a *Darvin* da uskoro ni telo neće pripadati prirodi.

Poezija Vojislava Karanovića opominje da je potrebno pravo na klimav osećaj, na tanku vezu sa civilizacijom, na slabšan utisak koji ukazuje da je od kombinacije tela i jezika stvoreno novo biće, *creature*, popisana stvarnost, sva implozivna u tekstu.

tek očekujem. Uz to, uvek sam sa rezervom primao svaki takav pokušaj, koji bi išao za tim da kroz ovakav, diskurzivan govor iskaže nečije lično pesničko iskustvo. Imao sam utisak da se na taj način to autentično, ne-povoljivo iskustvo upravo falsifikuje, da se, hteli mi to ili ne, kroz ovakav oblik govora ono svodi na jedan opštiji, pesnički ili kulturni, obrazac. Po svoj prilici, to je posledica potpuno različite upotrebe jezika. Svaka pesma na neki način jeste i govor o poeziji. Zato i mislim da se to lično pesničko iskustvo na pravi način može sagledati samo putem čitanja stihova. Sve drugo je prevod, posredovanje, tek ovlašni snimak. No, možda vredi truda pokušaj da se, ako ništa drugo, oko ovog prevoda potrudim da ispadne što bolji.

— Koliko se to što saznaće čitajući odražava na tvoje pisanje? A koliko tvoje pisanje podupira autentične životne matrice?

— Ta dva vida saznanja, ta dva oblika sticanja iskustva za mene su potpuno ravnopravni. To može da se vidi čak i ovlašnjim čitanjem mojih stihova. Impuls za nastajanje pesme može da bude doživljaj jed-

svoje saznanje funkcije, ima i značaj ovladavanja medijem, jezikom. Kao što je samo po sebi jasno da ako u reč, u jeziku poezije nije utkano lično životno iskustvo, jedno individualno osećanje života — da će pesma u tom slučaju biti tek iskićena antificijelna ljóstura, ispod koje nema ničega.

— Šta je književnost za tebe: kontemplacija stvarnosti, ili njeno izbegavanje i zatvaranje u kulu od metafora, ili nešto drugo?

— Da bih na ovo pitanje odgovorio, morao bih da učinim prethodno razgraničenje, u žanrovskom smislu. Za dramske i prozne književne oblike, čini mi se, jedna od primarnih intencija jeste upravo kontemplacija stvarnosti. Barem kada je reč o globalnom usmerenju. Uz, naravno, uvek prisutnu dilemu: šta je to stvarnost? i koliki opseg mi određujemo tom pojmu? Ipak, teško bi se od ovoga moglo načiniti pravilo, suviše ima izuzetaka.

Sa poezijom stvar stoji drugačije. Pesništvo, ono vrhunsko barem, jeste u isto vreme i kontemplacija stvarnosti i njeni izbegavanje, zatva-

ranje u jednu drugu stvarnost. Ovaj iskaz deluje protivrečno, u logičkom smislu. Ali, čini mi se da poezija baš i nastaje u prostoru razgranatih protivrečnosti, i da ona protivrečnosti ne miri, niti čini izbor između medusobno suprostavljenih sila — ona u toj suprotnosti, u toj napetosti tek i može da nastane.

— Da li je to slučaj sa sveukupnom povezom, sa svakim pesničkim pokušajem?

Nije, zato sam baš i naglasio da takvu ambivalentnost pesničkog znaka poznaje samo vrhunsko pesništvo. Naravno, ima pesnika koji krenu više jednim ili drugim tragom, a ima i onih koji izgube svaki trag. Homer, Dante, Šekspir — možda se na tim primerima najbolje i uocava fenomen paralelnog postojanja kontemplacije stvarnosti i njenog izbegavanja. Blejkove proročke knjige često se navode kao primer krajnje hermetične poezije, poezije zatvorene u vlastiti simbolički svet, u svet ličnih pesničkih vizija i lične pesnikove kosmognosije. Ali, treba zaista biti površan čitalac Blejkove poezije pa ne osetiti da te proročke knjige, u isto vreme, jesu i duboka kontemplacija stvarnosti njegovog doba, i ne sme to, već su i kontemplacija, u krupnijim segmentima zahvaćenih, civilizacijskih i istorijskih fenomena.

Uopšte, poeziji ne treba ni prilaziti ukoliko se nema sluh za posebnu, pesničku logiku, u kojoj se protivrečnosti medusobno ne potiru. Naprotiv, protivrečnosti poeziju upravo omogućuju.

— U kakvom medusobnom odnosu staje pesništvo i sumnja?

— Da odgovorim na ovo pitanje, morao bih takođe da ukažem na jednu, možda čak i temeljnu, protivrečnost pesništva. A ta je, da poezija,

pomere, samo su to pravi stihovi, i oni su sigurno plod jedne iskrene i snažne vere, u moć mašte i u moć reči.

Što se savremenog pesničkog trenutka tiče, kod pesnika kao da se uočava nedostatak jedne ovakve vere, a sumnja, koja se ne retko i fingira, kao da polako postaje — kliše. Ko zna, možda je došlo vreme da preispitamo bodlerovsko naslede.

— Šta te pokreće na pisanje? Da li je to ironija, ili melanolija? Jesi li sklon samoobmanama?

Ne znam da li me pokreće na pisanje, ali čini mi se da u mojim pesmama postoji trag melanolije. To verovatno ima veze i sa karakterom. A što se ironije tiče, mislim da je žalosno ako je ona nekome pokreća za pisanje; ona je tada zaista »dika nevoljnja«, i poeziju svodi na puško sredstvo za namirivanje jednog drugog, intelektualnog računa. A u današnje vreme pesnici dosta često posežu za njom — ironija je danas, i kao stilski figura i kao duhovni stav, roba na priličnoj ceni. I dobro je, od strane teoretičara, reklamirana. Meni se čini da ironija treba da postoji u pesništvu, ali ne kao pokreća na pisanje, jer kao takva ona poeziju uvek osiromašuje, već pre kao nekakav balans, fini kreativni sentimentalnoj razlivenosti — što kao opasnost lebdi nad svakim pesničkim pokušajem. I da što je ironija suptilnija, što se više sama usložnjava, pa i prelazi u oblike samoironije — toliko više ona doprinosi kvalitetu poezije.

A šta mene pokreće na pisanje? To je ona ista sila koja me je pokrenula da napišem prvu pesmu, koja me i dan danas nagodni to isto da radim. Toj sili ne znam ime. Možda je to čudenje? Zaljubljenost u ži-

san o jeziku

laslo blašković

Poezija Vojislava Karanovića u njegovoj novoj knjizi »Zapisnik sa budenja«, Matica srpska, 1989, obeležava hinjena kundaran, jer je razdvojen i time semantički obezučen.

Ovde je to prikriven uticaj sintagme »stigla«, ne malje, u ovom slučaju, naizgled, se razlika između eksplicitno izraženih poetičkih stavova: prvog, u pesmi »Trenutna«, oličenog u stihovima: »svaka reč razlaže se / u ono da ćega je nastala: / goli zvuk, uzdah, krik / stenjanje, škripu zuba, grcanje / / svaki pokret / znači ono što treba da znači: / hoću, dodi, ili: / bojam se« i drugog, iz završne pesme »Ptica«, gde su kišne kapi »nevine i neimenovane«.

Ali, ovo je lažna suprotnost, samo prividna antinomija. Oba pola sklapaju se u jezički hermafrodit: jedan, koji teži nemušnosti i seća se malarmeovskog načela imenovanja kao izdaje poezije i drugi, koji odlazi iza komunikacijskih arhetipa u podzemlje govora.

Karanović je pesnik tekstualnih veština.

Mada njegova ideja često prati sled zvučnih asocijacija, diktat jezika, u ovim se stihovima pesnik ogleda u čežnji, da, nabujalom sinestezijom, zvukovno pretvor u vizuelno, da eufonična masa zatne pesničku sliku.

Drugi dar njegove ruke vidi se u procesu uveličavanja značenja, kada nastaju, paralelne i sinhronne, jezičke radnje. Očigledan primer nalazimo u stihovima: »aktiviran / ispod teškog malja insekt (stidan / što živi)...« Spomenuti proces preoblikovanja značenja izražen je kroz simultano delovanje različitih predložaka čitanja,

sličan postupak »upotrebe jezika« nalazimo i u naslovnoj sintagmi. Ona predstavlja produkt novovidenih iskustava Đorda Markovića Kodera ili Velimira Hlebnjikova. Reč je o jezičkoj moći da se zvukovno gotovo istovetne forme »podudaraju« u značenju, sklapaju u novo semantičko jedinstvo. Ovaj postupak daje značajnu boju pesničkom spektru Hlebnjikova i Kodera, pa im možemo pripisati i »patent«. On se sastoji u sledecem. Zamenom jednog ili više glasova u reči ili u »tvrdom«, jednolinjiskom, usvakodnevljennom njihovom sklopu, »materijal« se osvežava, neočekivano menjajući semantičku strukturu. »Reč doziva reči«, i novi način slaganja znak je i tajnovitih jezičkih puteva.

Srećan izbor naslova ove knjige, dobar »proizvod«, zasenjuje moguće primedbe o takoj prepoznatljivosti ovog, pomalo pohabanog, mini-sižeza, o dosetki slepoj ali izraženog sluha, o neuspostavljenom novom ironičkom poretku, u koji bi morao biti uključen i ovaj, već obeležen, postupak.

Veza među rečima, u zapisniku-sa-sudjenja, pokazala je svoje misterhajdovsko lice, potonulo u ovaj san o jeziku.

U pesmi »Put« Karanović kaže: »dogadaj spava / negde u podrumu / budućeg / / spava / za mene / barem... ja / ču za-

spati / / u kući mogućeg / / budim se u samom sebi«. Izjednačavajući se sa dogadjajem, identificujući se sa nepomerajućim akcijom Elejca, sa večno letećom strehom, lirska »ja« ove pesme kreće na put u izabrani pakao. »U podrumu budućeg« on ne zna, poput senki iz Dantevog »Pakla«, za sadašnjost. Put se večno završava tamo gde počinje. Tako da u »Skici za autoportret« Karanovićevu »sada« dešuje kao podeljenost koja završava kao beskonačni falsifikat besmrtnosti.

Poezija koja govori: »izmicanje je oblik postojanja«, ona je koja teži, da ima samo jednog čitaoca sa beskonačno mnogo rešenja, poezija, koja navlačeći sopstveno ruho postaje travestija sebe same, koja, paradoksalno, menja svoj oblik baš pokušavajući da ostane ono što jeste, da »izmice« u »sebi samoj« (da slobodno citiram samog pesnika, posežući, za istovremeno pogledom na različite strane sveta njegove poezije, u čitanju koje je gotovo stvar).

Ova poezija ironičnog vaskrsenja duha i neugasive telesnosti, kao mogućnost njihove identičnosti, zapisnik je o Lazarevom buđenju iz »strašne simetrije«, dijalogu sa istovetnim rečima, o dvojniku bez originala.

Ona je i lična mitologija u kojoj su junaci: Blejk, Helderlin, Hlebnjikov, Koder, Gongora, Rastko Petrović, pesnici koje Karanović sledi, pesnici poetičke histerije, nastale usled potiskivanja želje za jezičkom padavicom.

Naš pesnik je obrnuti futurista, koji hoće da opeva perpetuum mobile savršenog jezika.

Izlazeći iz »teške muljevite nesvesti« nazboljim pesmama iz »Zapisnika sa budenja« Karanović se našao u jezičkoj milosti.

pisanje poezije, podrazumeva istovremeno postojanje krajnje sumnje i krajnje vere.

Svoje ishodište poezija, verujem, ima upravo u prostoru jedne duroke i sveobuhvatne sumnje. Sumnje u samog sebe, u druge, u zajednicu u koju smo kao pojedinci uključeni, u jezik, u knjige, konačno, i u sam život. Uostalom, iz sumnje u činjenicu da je stvari život dovoljan okvir u kojem čovek može da se realizuje, mi i počinjemo, uz pomoć umetnosti, taj okvir da pomeramo. Počinjemo da nadgradujemo, preoblikujemo pa i eksviramo stvarnost. Ovakva jedna sumnja, i osećaj nezadovoljenosti njome stvoren, podstiču nas na to da i u stihovima, uz pomoć reči, gradimo jedan drugi, imaginarni poredak ovog našeg vremena i ovog našeg sveta.

Ali, na granici izricanja, ako ne i ranije, pesma mora da primi jedan zagrljav vere, i tek to nju čini mogućem. Svaka umetnička tvorevina, pa i pesma, nastaje kao akt naglašene vere, vere umetniku u vlastitu imaginaciju, i vere u moć samog medija u kom se delo rada. Samo onaj koji bude imao vere, a bude rekao brdu: predi odavde onamo — taj će to i uspeti da ostvari; ta slika iz Novog zaveta, kada je pesništvo u pitanju, ima gotovo emblematsku vrednost. Samo oni stihovi koji u nama nešto

vot, i u jezik? Strepnja? Grč? Želja za begom, za igrom? Možda sve to zajedno? A kao odgovor na drugi deo pitanja mogao bih da postavim jedno retorsko pitanje: zar bih dobar deo svog dosadašnjeg života proveo nad knjigom, kao čitalac, i zar bih i sam pisao knjige da nisam sklon samoobmanama?

Da li pisanje podrazumeva samoću?

Da. Koliko sam uspeo da prodrem u stihove pesnika koje sam pažljivo i sa ljubavlju čitao, svaki je od njih u duši nosio to gorko osećanje samoće. Reklo bi se da je razlika samo u pojavnim oblicima tog osećanja: Pindar, Gongora, Blejk, Bodler, Hlebnjikov, Trakl, Laza Kostić, Koder, Dis... Gotovo da bi se uz istoriju poezije mogla pisati i istorija samoće.

Biće da pisanje ne samo što podrazumeva samoću, već je i rada i podstiče, i to time što čoveka stavlja nekako izvan života, dodeljuje mu ulogu posmatrača a ne učesnika. Manova priča Tonio Kreger, ako ništa drugo, ovo nam je ubedljivo objasnila.

Mada, valja reći i to da, ako pisanje podrazumeva samoću, proces nije i obratan. Samoća ne mora da zrači uvek i kreativnom energijom, često je ona teško, bolno i gorko ljudsko iskustvo — današnje vreme lju-

de neštedimice daruje takvim iskustvom — i mnogi ljudi nemaju mogućnost takvog »pražnjenja«, kakvo pisanje, u suštini, ipak predstavlja.

Da li imaš predstavu o svom čitaocu? Kakav je on, ili kakav bi mogao (ili trebao) da bude?

Odgovoriću iskreno: nemam predstavu o svom čitaocu. I ne razmišjam mnogo o tome, o toj mogućnosti da ono što ja napišem neko čita. Verovatno je to zbog toga što me oduvek mnogo više zaokupljao odnos između mene samog i reči koje čine pesmu.

Sećam se prve napisane pesme. Imao sam osam ili devet godina kada sam je napisao. Sećam se i grozničavog uzbudjenja koje je pratilo pisanje, i onog osećanja radosti i začudenosti koje sam osjetio kada sam pesmu zapisao. Bio sam zapajan time da reči, obične reči koje sam bio slušao svuda oko sebe, u porodici, od drugova, da one, tu na papiru, postaju nešto posebno, da stvaraju neka nova značenja, štaviše, da im ja dajem ta značenja. Eto, i danas, dvadeset godina posle te pesme, isto sam tako začuden i zapitan nad svakom svojom (i ne samo svojom, naravno) pesmom. Fasciniran sam tom mogućnošću beskrnjog preoblikovanja sveta uz pomoć reči. Valjda zato o čitaocu nikad nisam nešto naročito razmišljao.

Mada, istini za volju, sam čin davanja stihova u štampu, podrazumeva potrebu, makar i povesnu, da te reči i ti stihovi dodu i do nekog drugog. Ta potreba postoji i u meni. Ako ni na koga drugog, pisac uvek računa na onog čuvengog »idealnog čitaoca«. Bez toga, verovatno, ne bi ni bilo pisanja. Mislim, bez potrebe da se odredena iskustva sa nekim delem.

Šta ti znači, u jednom takvom slučaju, nagrada za poeziju?

Ova nagrada za mene ima specifično krajnje lično značenje, jer sam vezan za mesto čije ime nagrada nosi. Ja bih mogao da ponovim Brankove stihove:

»Oj, Karlovci mesto moje dragoo
Ko detence došao sam amo«

jer sam prvih šest godina svog života proveo upravo tu, u Sremskim Karlovcima, i taj ambijent — Dvorska bašta, Stražilovo, karlovačke poljane, tu gde »igrala beše jedino mi blago« — ostavio je značajnog traga u mojoj duši, kako to i inače biva sa utiscima iz detinjstva. Mislim da je za pesnika dobro ako ima izgrađen most prema vlastitom detinjstvu, a ja sam činim odredene pokušaje u tom smislu. Ova nagrada je došla kao neka vrsta dodatnog podstrekta tim pokušajima.

Jezik, kao nepremostiv prostor ambivalencije?

Jezik, nema sumnje, poznaje veliki broj ambivalentnosti. Pomenu bih samo jednu, jer sam nju osećao tokom pisanja većine pesama svoje druge zbirke. Ambivalentnost se tiče sledećeg. Jezik je moćno, bogato i raznovrsno sredstvo, koje opštenje medju ljudima čini punijim i sadržajnijim. Za jezik se, uostalom, ističe da predstavlja glavnu tačku u razlikovanju čoveka od životinje. No, jezik u isto vreme jeste i struktura

odlaženje

miroslav kirin

SAN, ŽUDNJA

Nema te u mojim snovima. Već danima. Ne znam zašto. Znam samo to da ti to ne želim reći. Ne želim da to saznaš. Pribojavam se trenutku u kojem bih se mogao odati i reći ti da te više ne sanjam. Pribojavam se svakog tvog slijedećeg pitanja. Pribojavam se sna u kojem će te sanjati, a zatim se preplašen probudit, ako je točno to da se sanja samo ono za čim se žudi, a čega, u stvari, nema.

VRAĆANJE, STVARI

Vratiti sve stvari. Po mogućnosti sve. Ne zadržati ništa što bi ga podsjećalo na nju. Pisma, knjige s posvetom, košulje koje mu je sašila, hlače koje je krpala, dugmad koju je prisivila, ručkove koje je za njega pripremala, odlaske u krevet, poslije ručka, odlaske u kino i na koncerte, naveće, ljetovanja, putovanja u inozemstvo, putovanja, odlaganje... Sve stvari vratiti. To neće tako lako ići. Zapravo, uopće neće ići. Ali ipak, sve stvari vratiti. Sve! Sve!

OSJEĆATI, OSJEĆATI

Osjećati se zbutjeno i prisebno. U isti čas. Osjećati pitanja koja pljušte sa svih strana, Osjećati odgovore koji guše. Kamo sad? Što sad? Osjećati kako asfalt popušta pod pritiskom noge. Osjećati kako noga lagano, lagano tone, propada. Kako cijelo telo tone, propada. Nestaje. Osjećati. Uglavnom (nešto) osjećati.

u najvećoj mogućoj meri zavisna od razuma, i omeđena, na neki način, njegovim horizontom. Jezik, kao takav, osiromašuje opštenje medju ljudima, tačnije, svodi mogućnost tog opštenja u određene verbalne kalupe, koji čoveka uporno i beznadno prikvivaju samo za tu jednu, racionalnu ravan. Sa te strane posmatran, jezik ne predstavlja prednost, i životinje, u tom slučaju, imaju mogućnost za savršeniji, puniji, odnosno, direktniji kontakt medju sobom. Nema sumnje da je čoveku umravljeni instinkt, da je civilizacija uspavala nagonski deo njegove prirode; isto je tako izvesno da se jezik u tom procesu »priputnjavanja čoveka« nije držao po strani.

»Jezik je jedna velika suvišnost.« Helderlin je ovu ambivalentnost osećao na jedan duboko ličan i bolan način.

Ova ista ambivalentnost odlikuje i pesništvo, budući da se ono otelovljuje u jeziku. Možda upravo to i čini značaj poezije, to da ona, s jedne strane, bogati i razvija jezik u kom nastaje, proširuje njegove izražajne mogućnosti, a s druge strane, pokušava da probudi tu ne-racionalnu, nagonsku silu, koja je zaspala u jeziku.

San i budenje. Bdenje. Koliko su to za tebe kreativna stanja? I uopšte, koja su stanja za tebe kreativna, mislim u pesničkom smeru?

— Koliko mogu da osetim, ovo pitanje u sebi sadrži i aluziju na naslov moje druge zbirke, pa ču i pokušati na njega da odgovorim upravo iz ugla te zbirke.

Budenje jeste oblik pada. Čovek se budi u život, u trošno i smrtno telo, u razum, i u jezik. Od trenutka kad shvati da to budenje jeste neka vrsta sudskega procesa otvorenog u njegovoj svesti, čovek počinje da sa čežnjom gleda ka stanju sna, pijnstva, zanosa, ludila, pa i smrti — jer u njima vidi suprotnost stanju u kojem se zatekao, u njima sluti večnost, iz koje je probuden. Otkriva, potom, maštu, i ona mu pomaže da i u ovom probudenosti, i u svakom pojedinom bđenju i nespavanju, bude na tražu te svoje slutnje.

Nadam se da sam ovom pričicom odgovorio i na twoje pitanje.
Da li si imao problema sa objavljinjem svojih pesničkih teksta i gotovih rukopisa?

Imao sam, ali ne mislim da su to pravi problemi. Ako ništa drugo, čovek tako može da vidi da li zaista veruje u to što radi. Ako vam rukopis odbije nekoliko izdavača, doživite čak i podsmešljiv pogled okoline, a i dalje grozničavo verujete u to da to što pišete ima neku vrednost — onda to svedoči barem o postojanju stvaralačke energije. A rukopisi ipak nadu put do izdavača. Da budemo iskreni, danas i nije tako teško objaviti knjigu, što ima svojih dobrih i loših strana.

Novi rukopisi, nova traganja, možeš li nam reći u kom su pravcu?

Malo sam sujeveran. Uvek kad sam nešto unapred rekao, to bi se posle, po pravilu, izjavilo. Zato sam i prestao da to činim. Mogu da kažem to da me u poslednje vreme dosta privlači prevodenje. Osim što je zanimljiv posao, čini mi se i dobrom pesničkom vežbom.

*Razgovor vodio:
Zoran Đerić*

PISMO, SUMNJA

Napisala je pismo

željeći njime iskazati baš sve,
sve ono što je šutjela, ili prešučivala.
Sve je rekla, ili je barem sve pokušala
reći; sitne i velike boli, sve one
osjećaje koje se u pravom trenutku nisu
mogli oblikovati u prave riječi.

Još jednom je pročitala pismo, i zastala.

Da li te riječi zaista izražavaju osjećaje
koje je tada imala?

Da li je to zaista ona u tim riječima?

Da li je to zaista njeni mišljenje, njen stav?

Da li će se on uspeti u tome prepoznati?

Da li će uopće reagirati na njene riječi?

Ima li uopće smisla da šalje to pismo?

Što da čini s tim riječima?

Što da čini s tim osjećajima?

Što da čini s tim pismom?

Što da čini?

PROMATRAČ, UHODA

Uvijek nas netko slijedi, promatra, usitnjava naš prostor disanja, dodiruje našu kožu, naša oznjena tijela, čini nespretnе pokrete i time nas upozorava na svoje prisustvo, miješa se u naš, i inače nesavršen govor, uvodi pometnju, nespokoj, razničke prostore između riječi koje izgovaramo riječi koje prešučujemo, i sve smo, tako, dalji i dalji, čini se da nas više ništa neće sprječiti da se i dokraj rastanemo, da zauvijek izgubimo vezu jedno s drugim, da sve postane jedan prostor između, a zatim se on, taj netko, milo osmjejhne, primi nas oboje za ruke, spoji, i mi tada znamo da je to bilo tek samo jedno obično iskušenje, koje gotovo poljuljalo naš mali svijet.